

ਸਿਰਮੌਰ ਪੰਜਾਬ

ਪੰਜਾਬੀਅਤ
ਦਾ ਤਾਜ

ਪੰਜ ਭਾਦਰੋਂ 'ਤੇ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ

ਤੁਰ ਗਿਆ ਵਿਛੋੜਾ ਪਾ ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ

ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕਹਿਰੀ ਦਿਨ ਪੰਜ ਭਾਦਰੋਂ
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਕ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦ

ਤੁਰ ਗਿਆ ਵਿਛੋੜਾ ਪਾ, ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ

ਤੂੰ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਂ, ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਵੱਡ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਿਉਂ, ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਂ ਚੋਂ ਭੁਲਣੀ ਨਹੀ

ਸਵ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਖਰਲ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ 1857 ਈ. (ਸੰਮਤ 1914 ਬਿ.) ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਹੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ, ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜਨਸਮੂਹ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰਵਸਵ ਬਲਿਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਲਲਕਾਰ ਅਥਵਾ ਕੂਕ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ (ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ) ਚਲਾਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਖਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਰਾਏਕੋਟ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਰਹੀ ਤੇ ਅੰਤ ਆਪਣਾ ਸਾਮਰਾਜ ਬਚਾਉਣ ਖਾਤਰ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ 18 ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ 1872 ਈ. ਦੀ ਸਵੇਰਸਾਰ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਕੇ ਰੰਗੂਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਮਨ ਚੱਕਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਚਲਾਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਰੌਂਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਨਿਰਦਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੌਕੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਕੁਲ ਕੁਕਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣਜੁਲਣ, ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਕੀਰਤਨ, ਮੇਲੇ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਲਾਵਤਨੀਆਂ, ਕੈਦਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਦੌਰਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਭਿਆਨਕ ਸਮੇਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਇਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦ ਖਲਾਸ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ, ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ; ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਮੁੱਚਾ ਦੇਸ਼ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਇੱਕ ਐਸੀ ਦੇਵੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਫਿਰਕਿਆਂ, ਧਰਮਾਂ, ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਵਾ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਿੱਚ ਪਰੋਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਿਆਸੀ, ਸਮਾਜੀ, ਆਰਥਕ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਪਣੇ 70 ਸਾਲ ਦੇ ਲਗਭਗ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਸਮਾਜ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ਖਰਯੋਗ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੇਣ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭੇ ਸਾਹਵਾਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤਿ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕਰਵਾਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਵਾਇਆ। ਸੰਨ 1920 ਈ. ਵਿੱਚ ਸਪਤਾਹਿਕ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਛਪਵਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਮ, ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੇਤਨ, ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਅਰਸੀ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਖੋਜ ਕਰ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਛਪਵਾਇਆ। ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੂਰੇ ਗਿਲੀ, ਸੰਤ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾਤੋਵਾਲ, ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਮਹਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੀਲੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ-ਪੁਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ। ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ, ਸੰਤ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬਹਾਦਰ

ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਦੌਰਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੌਮਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਅਨੇਕ ਬਸੰਤ ਅੰਕ, ਬੇਅੰਤ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੇ ਕੈਲੰਡਰ ਆਦਿ ਉਸ ਵਕਤ ਛਪਵਾਏ ਗਏ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨਾ ਜੁਰਮ ਸੀ। ਸੰਤ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁੱਸਵਰ ਦੇ ਰੰਗੀਨ ਚਿੱਤਰ ਜੋ ਅੱਜ ਹਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਘਰ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਛਪਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੈੱਸਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਸੁਬੰਧੀ ਕੁਝ ਵੀ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਡਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਐਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਖਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਅੰਕ ਜਬਤ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਖਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੋ ਅੱਜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਫ਼ਖਰ ਨਾਲ ਜਿਉਂ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ

ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੇਠ ਡਾ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਪੁਸ਼ਾਦ, ਪੰ. ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ, ਲਾਲਾ ਧਨੀਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ, ਡਾ. ਗੋਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ, ਸ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ. ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਤੇ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਸ੍ਰ. ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ. ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਪੂਰਵ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਪਰਚੇ ਤੇ ਅਖਬਾਰ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਸਤਿਜੁਗ', ਵਰਿਆਮ, ਯੁਗ ਮਰਿਆਦਾ, ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਦਿ। ਅਨੇਕ ਹੀ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਜੇ ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਕਾਰਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਣ ਦੀ।

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਆਪ ਹਰ ਨਰ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, “ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਰਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।” ਆਪ ਜੀ ਨੇ 1 ਜੇਠ 1997 ਬਿ. (1940 ਈ.) ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਣੀ-ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਰੋਜ਼ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਇਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸਦਾ ਸੰਗ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਭਾਏਗਾ, ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਸਦਾ ਜਾਮਨ ਹਾਂ।” ਆਪ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ, “ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਲਈ ਪੂਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।” ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸੰਨ 1939 ਈ. ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸੰਨ 1947 ਈ. ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਭਜਨ ਦੀਆਂ ਨਿਰੰਤਰ ਵਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਅਜ ਤਕ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਆਖਦੇ ਸਨ, “ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਜੋ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੇਖ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਉਸ ਚਿੰਚੜ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖੂਨ ਹੋਵੇ।” ਆਪ ਜੀ ਆਖਦੇ, “ਜਿਸ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵਕਤ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਉਸ ਦੇ ਸਭੇ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਓਮੀਆਂ ਵਾਂਗ ਫਜ਼ੂਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ।” ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਹਿਤ, ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪਾਠ, ਹਵਨ ਤੇ ਵਰਨੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਵਾ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪਾਠ ਦੋ ਵਾਰ ਕਰਵਾਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੱਖਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਤੇ ਕਰੀਬ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਰਵਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਵਾਏ। ਦੋ ਵਾਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਵਨ ਯੱਗ ਕਰਵਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰ ਸਵਾ ਸਵਾ ਲੱਖ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਆਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਹਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਰਪੱਖਤਾ

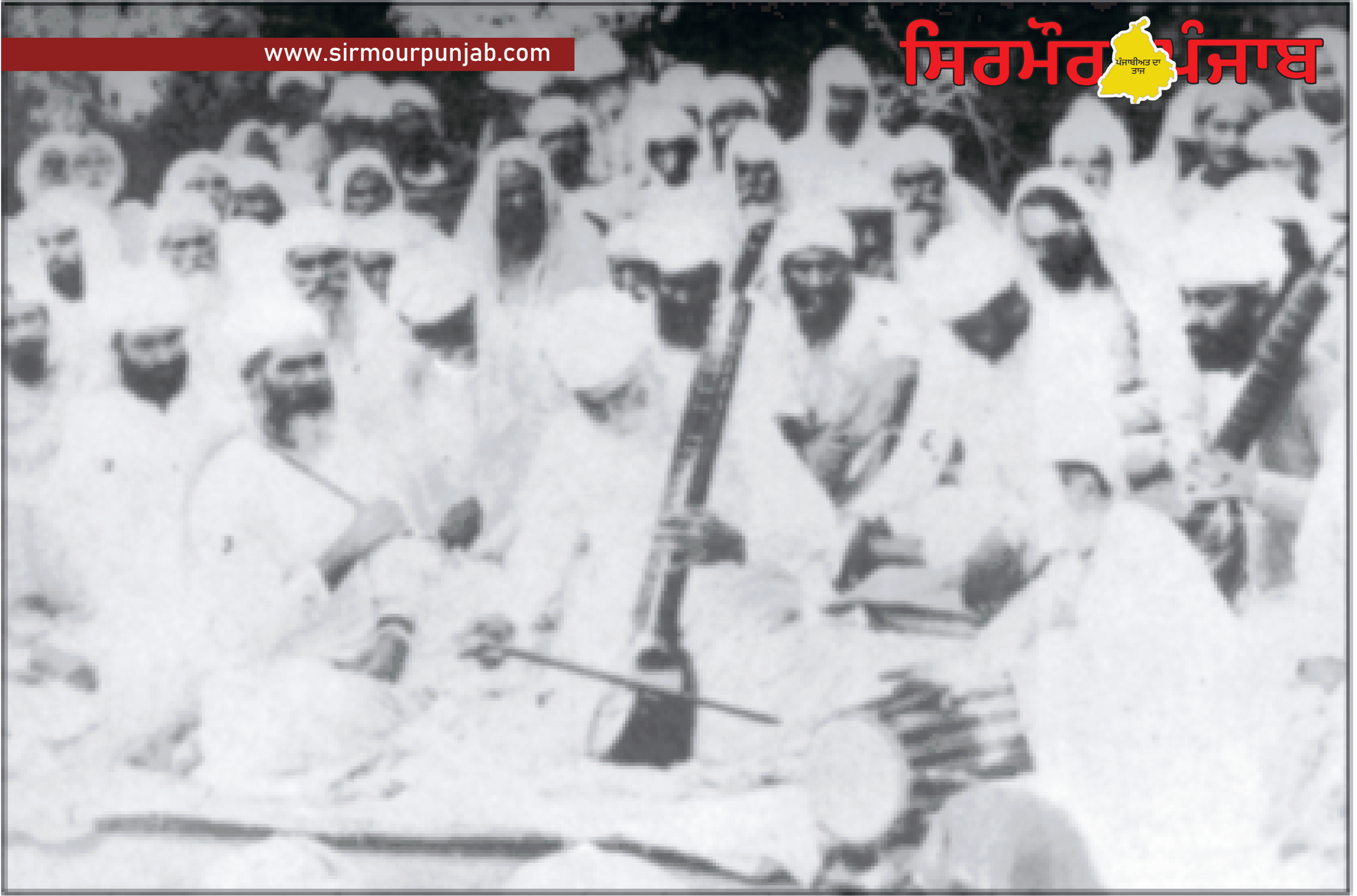
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, “ਭੰਡੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਖੁਬੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੋ।” ਜਿਵੇਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਤਾਂ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਏ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪਰਵਾਨਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰਕ ਸਾਂਝ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ, “ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਸੰਗਰਾਮ ਲੜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਵੀ ਇਹੋ ਯੋਗ ਹੈ।” ਆਪ ਜੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥੀ ਜਨ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਜਨਸੰਘ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੇਵਾ ਦੀ ਵੀ ਦਿਲੋਂ ਕਦਰ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਰਹੀ ਹਰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿੰਡਰ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਿਰਲੱਖ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੂੰ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਹੋਣ, ਪਨਾਹ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ-ਗ੍ਰਹਿ ਸੀ। ਬੱਬਰ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਪਨਾਹ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੂਪੋਸ਼ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਅਕਾਲੀ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਉਣ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਇਹ ਚੀਨੀ ਘੋੜੀ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜਨਮਦਾਤੇ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਕੋਈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਰਾਇਆ, ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਡਾਕੂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੰਤ, ਬੁੱਢ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵੈਸ਼ਨਵ, ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਰੋਟੀਓਂ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਦੀ ਜੋ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਉਹ ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।”

ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖ

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਧੇਰੇ ਵੈਰਾਗੇ, ਚੁੱਪ ਤੇ ਮਗਨ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਮਸਤਕ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹਰ ਦਰਸ਼ਕ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਡੇਰੇ 'ਤੇ ਰੋਣਕ ਮੇਲਾ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝਮੇਲਾ ਹੀ ਲਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਨ ਤਪ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਰੋਪੜ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਝੁੰਗੀ ਪਾ ਕੇ ਤਪ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਰ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ 'ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਤੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਹਰ ਸਾਲ ਸਾਉਣ ਭਾਦੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਤਪ ਕਰਨ ਦਾ ਨੇਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਆਪ ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਝੁੰਗੀ ਵਿੱਚ, ਅੱਬਾਂ ਨਿਮਾਂ ਤੇ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੀ ਛਾਂ, ਨਹਿਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕੱਤ ਨੂੰ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਸਮਝਦੇ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੋਲਦੇ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਛੱਕਦੇ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਿਰਾਜਦੇ। ਦਿਨੇ ਕੀ, ਰਾਤ ਕੀ, ਆਪ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸੰਜਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿਦ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਬਚਨ ਉਚਾਰਦੇ ਅਟੱਲ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਅਗੰਮੀ ਵਾਕ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵੀ ਅਟੱਲ ਹੁੰਦੇ।

ਸੰਗੀਤ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਹਣ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਦਿਲਰੁਬਾ ਲੈ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਅਲਾਹੀ ਧੁਨਾਂ ਸੁਣਕੇ ਉੱਡਦੇ ਪੰਛੀ ਉਸਨੂੰ ਭੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਲਹੜੇ ਦੀ ਸੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਰ-ਤਾਲ ਲੈਅ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਪਰਖਦੇ ਸਨ। ਕਵੀਦਰਬਾਰ, ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ, ਕਰਕੇ ਆਪ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਕਵਿਤਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਨਗਦ, ਇਨਾਮ ਤੇ ਸਿਰੋਪੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿਲਵਾਂਦੇ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆਲਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਬਾਲ-ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੁਨਰ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਪ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਗੀ-ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਗੀਤਾਂ ਚੌਕੀਆਂ ਦੇ ਢੰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ, ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਥੇ ਜਾਂਦੇ। ਰਾਗੀ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਸਨ। 1933 ਈ. ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ, ਇੱਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਕਰਵਾਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਨਾਮੀ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਤੇ ਸਿਰੋਪੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਅਤਿ ਪਿਆਸੇ ਨੂੰ ਰੋਗਿਸਤਾਨ ਦੇ ਉੱਚੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਨੂੰ ਨਖਲਸਤਾਨ ਲੱਭ ਜਾਵੇ।”

ਵਿੱਦਿਆ

ਜਦ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਈਏ” ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਇਹ ਸਭ ਵਿੱਦਿਆ ਅੱਗੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਮਰਯਾਦਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਵੋ।” ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ (ਪਿੰਡ ਬਾਹੋਵਾਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਪਾਸ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਾਏ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੱਸੋ।” ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪੈਂਤੀ ਪੰਜ ਅੱਖਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਲਗਾਂ, ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣੇ। ਉਹ ਵੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੇ। ਫੇਰ ਖਿਡਾਵੇ ਸੰਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸੰਤ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਪਿੰਡ ਕਾਦਰਾਬਾਦ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ) ਪਾਸੋਂ ਪੋਥੀ ਪੰਜ ਗੰਥੀ ਸਰਲ ਕੀਤੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਜੀ (ਪਿੰਡ ਬੂਹਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ) ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਸਿਖਦੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ‘ਆਦਿ ਗਰੰਥ’ ਤੇ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ‘ਦਸਮ ਗਰੰਥ’ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਪੁਸਤਕ ‘ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਅੱਖਰ’ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ‘ਵਿਆਕਰਣ ਲਘੂ ਕੌਮ ਦੀ’, ‘ਪੰਚ ਸੰਧੀ’, ‘ਹਿਤ ਉਪਦੇਸ਼’ ਆਦਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਧਾਣਾ ਪਾਸੋਂ ਪੜ੍ਹੇ। ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਲਹੜੇ ਦੀ ਸੀ। ਵੱਖਣ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਆਪ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਸ਼ਾਂਤ, ਚਿਹਰਾ ਤੇਜ਼ ਭਰਿਆ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਸਭ ਨੂੰ ਬਦੋਬਦੀ ਮੋਹਦਾ ਸੀ।

ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਕ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬੜਾ ਚੁਸਤ, ਖਿਡਾਰੂ ਤੇ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬੋਲੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਸਰੀਰ ਫੁਰਤੀਲਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਖਿੱਦੋ-ਖੁੰਡੀ ਖੇਡਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਆਪਨੇ ਸਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਕੌਡੀ ਤੇ ਖਿੱਦੋ-ਖੁੰਡੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵਧਾ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਆਪਣੀ ਤੇ ਇੱਕ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਣਾਈ। ਆਪ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਤੇ ਖਿੱਦੋ ਦੀ ਖੇਡ ਖੁੰਝਣ ਨਾ ਦਿੰਦੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਾਥੀ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ (ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਾਹਮਣ) ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਆਉਣੋਂ ਘੁੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਕਿਹਾ, “ਅਜ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਸੱਪ ਲੜ ਗਿਆ?” ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੱਪ ਲੜ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਸਿਰਿਓਂ ਹੋ ਮੁੜਿਆ। ਤਦ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਤੇਜ਼ੀ ਦ ਬਚਨ ਕਰਨੇ ਰੋਕਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਵੀ ਕਰੜਾ ਵਾਕ ਕਰਨਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਵਧੀਆ ਪਦਾਰਥ ਆਪ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਬਣਵਾ, ਖੋਆ, ਬਰਫੀ, ਲੱਡੂ, ਪੇੜੇ ਤੇ ਹੋਰ ਮਨਿਆਈ ਛਕਾਂਦੇ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਭਰ ਬਾਹਰ ਲਿਆ ਹੋਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦਿੰਦੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਹਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗੁਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚਨ ਕਰਦੇ, ਹੱਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਤੁਰਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਪਰਤ ਜਾਵੋ।” ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰ ਪਰੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹੱਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਲੰਘ ਗਏ। ਉਲਾਂਭਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਘੁਰਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿਣਾ। ਇਸ ਨੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਬੜੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ 1963 ਬਿ. (ਸੰਨ 1906 ਈ.) ਨੂੰ ਦੇਹ ਤਿਆਗੀ। ਆਪ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਬਚਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ, “ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਂਭਿਆ ਕਰ ਸਭ, ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਰ।” ਇੰਝ 16 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਭਾਰ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਆਪ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿਪੁੰਨ ਅਭਿਆਸੀ, ਚੰਗੇ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ, ਸਰੂ ਵਰਗੇ ਕੱਦ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਭੁੱਲੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ, ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ, ਤੋਰਾਕੀ ਦੇ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਤੀ ਦੇ ਮਾਹਿਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪਰਵੀਨ ਕਲਾਕਾਰ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਲਾਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵੀ ਨਰਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਹੋਰ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਗਊਪਾਲ

www.archive.org/details/namdhari

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਊ-ਪਾਲਕ ਤੇ ਗਊ-ਰੱਖਿਅਕ ਸਨ। ਗਊਆਂ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਆਪ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, “ਗਊ ਹੋ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਹੈ। ਗਊ ਨਾ ਰਹੀ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।” ਗਊ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹਰ ਇੱਕ ਯੁਗਪੁਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਂਸੀਆਂ ’ਤੇ ਬੁਲ ਗਏ, ਤੋਪਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਉਡ ਗਏ ਪਰ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਾਰਦਿਕ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗਊ-ਹੱਤਿਆ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਵਿਵਰਜਿਤ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਸੰਨ 1937 ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਮਾਡਰਨ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਾਲ ਲੈਸ ਇੱਕ ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਖੋਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਵਨ ਯੋਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਦ ਹੋਈ ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ 3 ਲੱਖ 15 ਹਜ਼ਾਰ 507 ਪਾਠ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਗਊ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੁਬਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟਾਨ ਕੋਟ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਗਊ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗਊਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਹਿਤ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਰੱਖੇ। ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਆਪ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਦੇ। ਹਰ ਇੱਕ ਗਊ ਦਾ ਆਪ ਉਚੇਚਿਆਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ। ਆਪ ਸਵੇਰ-ਸਾਰ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ, “ਗਊਆਂ ਵੇਖ ਮੇਰਾ ਮਨ ਖੜੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।” ਸੇਵਾ ਸਦਕਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਿਆ, ਇਨਾਮ ਜਿੱਤੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਤੇ ਘਿਓ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਿਕਾਰਡ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਬੁੱਚੜ ਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਨ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗਊਆਂ ਤੋਂ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਤੇ ਘਿਓ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ’ਤੇ ਆਉਂਦੇ। ਹਰਿਆਣਾ ਨਸਲ ਦੀ ਗਊ ਪੁਤਲੀ ਦੁੱਧ ਉਪਜ ਵਿੱਚ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ’ਤੇ ਆਈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਵਧੀਆ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਭਾਰਤੀ ਰੰਗ ਢੰਗ ਦੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦਾ ਪਸ਼ੂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਆਪ ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀਮਤ ਦੇ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕਰੀਬ ਹਰ ਮੇਲੇ ’ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਜੇਤੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵੰਡਦੇ। ਆਪ ਲਾਵਾਰਿਸ਼ ਗਊਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ, ਬੁੱਢੇ ਵੇਲੇ ਡੰਡਾ ਮਾਰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ। ਆਪ ਆਖਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੋਰਾ, ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੋੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਰੇ ਦੀ ਖਾਦ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖਾਦ ਭੋਏ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਗਊ ਰੱਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਯਤਨ ਕਰਦੀ, ਆਪ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ’ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਪੁਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੇ। ਸੰਨ 1952 (ਸੰਮਤ 2009) ਦੀ ਹਿਸ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਪਸ਼ੂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਨਾਮ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਊਆਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਮਗਰੋਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡਾ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਿਸ ਨੇ ਗਊ ਪਾਲਣ ਸੀਖਣਾ ਹੈ, ਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕਰ ਸੀਖੋ।” ਪਸ਼ੂ-ਚਕਿਤਸਾ ਦੇ ਨੁਸਖੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪਏ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਹੀ ਦਵਾਈਆਂ ਦਸਦੇ ਤੇ ਕਰਵਾਉਂਦੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਨਾਮ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੌਲੱਖੀ ਗਊ ਨਾਲ ਖੜੇ।

ਲੰਗਰ

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਅੰਨ ਦਾ ਲੰਗਰ ਸਦਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਦਾ ਬਰਤ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ 1918 ਬਿ. ਵਿੱਚ ਚਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਾਤਲ ਵੀ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਬੜੀ ਹੋਈ ਛੁਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ ਤੇ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਜਾਓਗੇ” ਇਹ ਸਦਾ-ਬਰਤ ਲੋਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ, ਹਰ ਵਕਤ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਤਿਆਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਦਾ ਬਰਤ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਬੁੜ੍ਹ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਈ ਅਭਿਆਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੰਗਰ ਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਤੁੱਟ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੰਡਾਰੇ ਸਮੇਂ, ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਆਏ ਬੇਘਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ, ਕੱਪੜੇ ਦਿੱਤੇ। ਆਪ ਜੀ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ, ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ “ਅੰਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਨਾ ਸੁੱਟੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਥਾਲੀ ਧੋ ਕੇ ਪੀਵੋ, ਜਿਹੜਾ ਥਾਲੀ ਧੋ ਕੇ ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਦਾਣੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਹੋ ਜਾਣ।” ਆਪ ਸਦਾ ਸੁੱਚ ਸੋਧ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਉਸੇ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਨੇ ਭਜਨ ਪੁੰਛਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਵੇ।

ਵੰਡਾਰੇ ਸਮੇਂ

ਆਖਰ ਸਭ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤ 15 ਅਗਸਤ ਸੰਨ 1947 ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਗਏ। ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਭਾਣੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ। ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੰਡਾਰਾ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਵੀ ਟੱਪ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੁਖੀ ਹੋਵੋਗੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਜਾਨ, ਮਾਲ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਆਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਤੀ ਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣੀ-ਜਾਣ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਰਸੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਰੇਤਲੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੈਰ ਅਬਾਦ ਕਰੀਬ 500 ਮੁਰੱਬੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਲਈ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ 1947 ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਅਬਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਏ ਗਏ। ‘ਸਾ ਧਰਤਿ ਭਈ ਹਰਿਆਵਲੀ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠਾ ਆਇ’ ਦੇ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਛੂਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੀ ਬੰਜਰ ਦੀ ਕੱਖ ‘ਚੋਂ ਹਰਿਆਵਲ ਝਾਕਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੁਚਾਰ ਕੋਠੀ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦਾਤੀ, ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਰੱਖਿਆ। ਜਦ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ, ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਸੁੱਖ ਮੰਗੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਈ

ਰੱਖਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ, “ਭਰਾ ਇਓਂ ਲੜਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਇੱਕ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਚਾਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਧਰਮ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ।” ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਭਰਪਣ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਨੇ ਬੜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਬੇਟ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਥੋਂ ਬਚ ਨਾ ਸਕਦਾ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸਦਾ ਰਿਣੀ ਰਹਿਣਗੇ।” ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਜੇ ਹੋਣੀ ਨੇ ਬਿਪਤਾ ਪਾਈ ਹੈ, ਆਓ ਆਪਾਂ ਇਸ ਦਾ ਰਲ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੀਏ।” ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬੇਘਰ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਲੰਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਜਾਈਆਂ, ਕੱਪੜੇ ਲੱਤੇ ਆਦਿ ਦੇ ਅਤੁੱਟ ਭੰਡਾਰੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਮੁਫਤ ਜ਼ਮੀਨ, ਪਸ਼ੂ, ਬੀਜ, ਰਾਸ਼ਨ-ਪਾਣੀ ਆਦਿਕ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਸਾਂਝੀ ਖੇਤੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮ ਨਿਭਾਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ

ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਸਰਸੇ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚ (ਹੁਣ ਸਰਸਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ) ਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ ਹੋਰ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪ ਕੀਤੀ। ਵੱਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਉਪਜਾਊ ਅਤੇ ਛੇ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਕਬੇ ਵਾਲੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਲਾ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਜਾਊ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ। ਗੁਰੂਆਂ, ਮੱਝਾਂ ਅਤੇ ਬੇਲ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਨਿਲਾਮੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡੇ। ਅਨੇਕ ਖੂਹ, ਕਾਲ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੇ ਲਵਾਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ, ਬੀਜ, ਟਰੈਕਟਰ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਸੰਨ 1947 ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰੰਤਰ ਭਜਨ ਦੀ ਵਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਫਾਰਮ ਖੋਲਿਆ। ਇਸ ਫਾਰਮ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਤੇ ਬਿੰਦਾਈ ਵਿੱਚ ਕਈ ਇਨਾਮ ਜਿੱਤੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ, ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਟਰੈਕਟਰ ਟਿਯੂਬਵੈੱਲ ਹਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਕਾਲਜ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਸਾਹਿਤ-ਸਭਾਵਾਂ ਹਨ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਪਤਾਹਿਕ ਪੱਤਰ ‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਵੀ ਉਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਏਕਤਾ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨਾਲ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਵਧਾਇਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੰਚ 'ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਜਾਇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜ ਕੇ ਬਾਹਰਲੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਕਤਵਰ ਕਰੀਏ, ਸਾਰੇ ਫਿਰਕੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲੈਣ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨਾਮ ਲੇਵਾਂ ਸਭ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੰਚ 'ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਨਫਰਤ ਘਟਾਉਣ ਤੇ ਆਪਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ 13 ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ 1934 ਈ. ਨੂੰ “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਸੰਪਰਦਾਇ ਕਾਨਫਰੰਸ” ਬੁਲਾਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਹੋਇਆ, “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੰਡਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਖੰਡਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਵੇ।” ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਗੜੀਆਂ ਬਣੇ। ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ, ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਦੋਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦਲ, ਬੁੱਢਾ ਦਲ, ਅਤੇ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਆਏ ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਨੇ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ 'ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪਰੋਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੀਏ।” ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ:- “ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਛੋਹਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ।” ਭਾਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅਪਨਾ ਲਿਆ ਸੀ ਫੇਰ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ‘ਪਾੜੋ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ’ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਫਸਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਝੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਏਕਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ 1943 ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਮਿਲਾਪ ਕਾਨਫਰੰਸ ਬੁਲਾਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉੱਘੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਨੇਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੇਠ ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਿਰਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਰਿਪੋਰਟਰ ਵੀ ਆਏ। ਗੋਸਵਾਮੀ ਗਣੇਸ਼ ਦੱਤ, ਮਹਾਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ਾਲ ਚੰਦ, ਆਲਿਮ ਜੀ ਤੇ ਚੱਕਰਵਤੀ ਜੀ ਆਦਿ ਬੋਲੇ। ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਮਿਲਾਪ, ਗੁਰੂ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸੂਦੇਸ਼ੀ ਵਰਤੋਂ ਆਦਿ ਦੇ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਰਾਤ ਨੂੰ ‘ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਜਾਨ ਨੇ’ ‘ਤੇ ਇੱਕ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੰਜ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ 'ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਪੁਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅੱਜ ਉਹ ਸਾਰੇ “ਹਮ ਏਕ ਹੋ” ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਦੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨ ਵੇਖਣਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇੰਜ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮਾਨਵਵਾਦ ਤੇ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਨੂੰ ਰਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਏ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਝਗੜੇ ਆਪ ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠੇ। ਇੰਜ ਅੱਜ ਜਿਸ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਰੀਤੀ ਦਾ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨਹਿਰੂ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਿਛੋਂ ਸਜਿਓਂ ਖਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਆਲਮ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਜੀ ਖੜੇ ਹਨ।

ਕੂਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਕੂਕਿਆਂ ਉਸ ਵੇਲੇ

ਕਿਸਮਤ ਸੜ ਗਈ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹੋਈ ਕੋਲਾ,
ਕਹਿਰੀ ਦਿਨ 5 ਭਾਦਰੋਂ ਦਾ ਆਉਣ ਲੱਗਾ

ਤੁਰ ਗਿਆ ਵਿਛੋੜਾ ਪਾ,ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ
ਕਹਿਰੀ ਦਿਨ ਪੰਜ ਭਾਦਰੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਸ੍ਰੀ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਕ ਅਭੁੱਲ
ਯਾਦ ॥ ਸੁੱਚ ਸੋਧ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ
ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ
ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ
ਸਮਰਪਿਤ,ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਜਿਸ ਜਿਸ ਤੇ ਮੇਹਰ
ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਘਾਟਾ
ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਧੰਨ ਤੂੰ ਧੰਨ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜੋ
ਸਭ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ,ਸਭ
ਆਪ ਦੀ ਦੇਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ
ਕਾਨਫਰੰਸ,ਸਭ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰਨਾ
ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਜੀ,ਸਭ ਤੇ
ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਹੀਏ।

- ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਛਿੰਦਾ

